IXTISOSLASHTIRILGAN MAKTAB-INTERNAT O‘QUVCHILARIDA KREATIV FIKRLASH RIVOJLANISHINING PSIXOLOGIK XUSUSIYATLARI

Mardiyeva Muborak Bolqiboy qizi
JDPU magistraturasini tamomlagan

Annotatsiya. Ushbu tezis ixtisoslashtirilgan maktab-internat o‘quvchilarida kreativ fikrlashning kognitiv, motivatsion va ijtimoiy-emotsional shartlarini nazariy jihatdan tahlil qiladi. OECDning kreativ fikrlash modeli va o‘quvchilarning kreativ o‘ziga ishonchi haqidagi tadqiqotlar asosida maktab muhiti, psixologik omillar va g‘oya yaratish jarayoni o‘rtasidagi bog‘lanish izohlanadi. Dars va darsdan tashqari faoliyatning uzviyligi inobatga olinib, pedagogik kuzatuv ko‘rsatkichlari va qo‘llab-quvvatlash usullari taklif etiladi. Tezis muayyan maktabda o‘tkazilgan tajriba natijalariga da’vo qilmaydi.

Kalit so‘zlar: kreativ fikrlash, ixtisoslashtirilgan maktab-internat, o‘quvchi, kreativ o‘ziga ishonch, psixologik muhit, divergent fikrlash.

Kirish

Kreativ fikrlash o‘quvchining muammoni bir necha yo‘l bilan ko‘rishi, yangi va vazifaga mos g‘oyalar ishlab chiqishi hamda ularni qayta ko‘rib yaxshilashida namoyon bo‘ladi. PISA 2022 yondashuvida bu jarayon turli g‘oyalarni ishlab chiqish, original g‘oya yaratish va g‘oyani baholash hamda yaxshilash orqali tavsiflanadi [1]. O‘zbekiston ham PISA 2022 kreativ fikrlash baholashida qatnashgan [2]. Bu holat o‘quvchilarning ijodiy faolligini o‘quv muhiti bilan bog‘liq holda o‘rganish zaruratini kuchaytiradi.

Maqsad va tadqiqot usuli

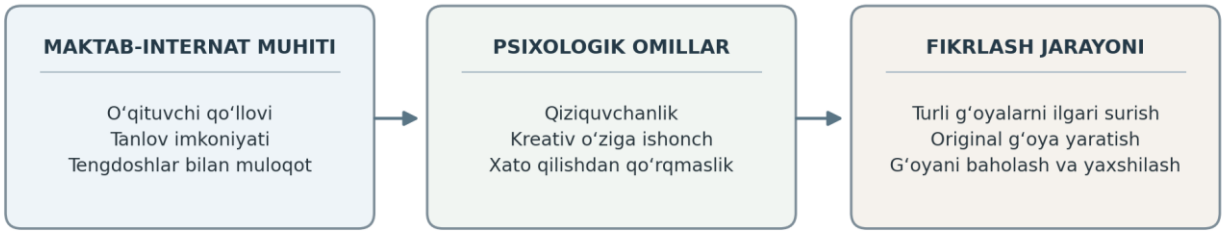
Maqsad — ixtisoslashtirilgan maktab-internatda kreativ fikrlashni rivojlantirishga ta’sir etishi mumkin bo‘lgan psixologik xususiyatlarni aniqlash va ularni kuzatish uchun amaliy mezonlar taklif qilish. Ishda OECD hujjatlari hamda o‘smirlar motivatsiyasi va kreativ o‘ziga ishonchi haqidagi tadqiqotlar qiyosiy tahlil qilindi [1–4]. Taklif etilgan model — adabiyotlar sintezi; sababiy bog‘lanish va samaradorlikni aniqlash uchun alohida empirik tadqiqot talab etiladi.

Asosiy tahlil

Kognitiv jihatdan kreativ fikrlash vazifaga oid bilim bilan g‘oyalar xilma-xilligining birikishiga tayanadi. O‘quvchi dastlab bir nechta yechimni taklif etadi, keyin ularning yangiligi va vazifaga mosligini tekshiradi. Shuning uchun faqat g‘oyalar sonini emas, ularning turli yo‘nalishga mansubligi va asoslangan holda qayta ishlanishini ham kuzatish kerak [1]. Ixtisoslashuv yo‘nalishi — tabiiy fanlar, til, san’at yoki boshqa soha — topshiriq mazmunini belgilaydi; bitta predmetdagi ijodiy faollik avtomatik ravishda barcha fanlarga ko‘chadi deb bo‘lmaydi.

Motivatsion jihatdan o‘quvchining «men yangicha yechim taklif qila olaman» degan ishonchi muhim. Beghettoning o‘rta va yuqori sinf o‘quvchilari bilan tadqiqotida kreativ o‘ziga ishonch o‘qituvchi fikr-mulohazasi va o‘zlashtirishga intilish bilan bog‘liq bo‘lgan [3]. Boshqa tadqiqotda kichik o‘smirlarda o‘qituvchining qo‘llovi, avtonom motivatsiya va o‘quv faoliyatidagi hissiyotlar kreativ o‘ziga ishonch bilan aloqador ekani ko‘rsatilgan [4]. Bu natijalarni internat sharoitiga bevosita umumlashtirishdan oldin mahalliy sinov zarur.

Ijtimoiy-emotsional jihatdan baholashdan qo‘rqmasdan taxminni ayta olish, tengdosh fikrini eshitish va xatoni o‘rganish imkoniyati sifatida qabul qilish ahamiyatli. Internatda dars, to‘garak va kundalik jamoaviy hayot o‘zaro tutashgani sababli o‘qituvchi va tengdoshlar bilan takroriy muloqot g‘oyani sinash uchun imkon yaratishi mumkin. Shu bilan birga, bir xil javobni kutish yoki tengdoshlar bosimi ayrim o‘quvchilarning tashabbusini cheklashi ehtimoli bor. Ushbu ikki yo‘nalish muassasa, yosh va ixtisoslashuv turiga qarab kuzatilib baholanishi lozim [1, 3].

1-rasm. Kreativ fikrlash rivojlanishining nazariy modeli (muallif tomonidan [1, 3, 4] asosida tuzilgan).

Kuzatish mezonlari va qo‘llab-quvvatlash yo‘llari

1-jadval. Kreativ fikrlashning psixologik ko‘rsatkichlari

Ko‘rsatkich	Kuzatish belgisi	Pedagogik yondashuv
G‘oyalar xilma-xilligi	Bir vazifaga mazmunan farqli yechimlar taklif qiladi.	Ochiq savol va bir nechta yechimni talab qiluvchi topshiriq bering.
Originallik va moslik	Odatiy bo‘lmagan, lekin vazifa shartiga mos g‘oyani asoslaydi.	«Nima uchun bu yechim ishlaydi?» degan savol bilan dalil so‘rang.

Ko‘rsatkich	Kuzatish belgisi	Pedagogik yondashuv
G‘oyani qayta ishlash	Fikr-mulohazadan keyin o‘z yechimini aniqroq qiladi.	Oraliq taqdimot va qayta topshirish imkonini yarating.
Kreativ o‘ziga ishonch	Taxminini aytadi, yangi usulni sinab ko‘radi.	Jarayon va urinishga aniq, hurmatli fikr-mulohaza bering.
Muloqot va xatoga munosabat	Sherik g‘oyasiga qo‘shimcha qiladi, xatodan keyin davom etadi.	Kichik guruhda masxara qilmaslik va navbat bilan tinglash qoidasini qo‘llang.

Xulosa

Kreativ fikrlashni rivojlantirish o‘quvchining bilim va g‘oya yaratish ko‘nikmalarini, o‘z imkoniyatiga ishonchini hamda jamoada fikr aytish sharoitini birgalikda hisobga olishni talab qiladi. Internat sharoitida dars va darsdan tashqari faoliyatga bir xil hurmatli fikr-mulohaza tamoyilini tatbiq etish, topshiriq usulini tanlashga imkon berish va g‘oyani qayta ishlash vaqtini ajratish maqsadga muvofiq. Taklif etilgan mezonlarni muayyan muassasada qo‘llashdan avval o‘quvchilarning yoshi, ixtisoslashuv yo‘nalishi va individual ehtiyojlariga moslashtirish hamda ularning amaliy foydasini kuzatuv bilan tekshirish kerak.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. OECD. PISA 2022 Creative Thinking Framework. In: PISA 2022 Assessment and Analytical Framework. Paris: OECD Publishing; 2023. https://doi.org/10.1787/471ae22e-en

2. OECD. PISA Results 2022 Volume III Factsheets: Uzbekistan. Paris: OECD Publishing; 2024. https://www.oecd.org/en/publications/pisa-

results-2022-volume-iii-factsheets_041a90f1-en/uzbekistan_429658b6-en.html

3. Beghetto R. A. Creative self-efficacy: Correlates in middle and secondary students. Creativity Research Journal. 2006;18(4):447–457. https://doi.org/10.1207/s15326934crj1804_4

4. Liu X., Gong S.-Y., Zhang H., Yu Q., Zhou Z. Perceived teacher support and creative self-efficacy: The mediating roles of autonomous motivation and achievement emotions in Chinese junior high school students. Thinking Skills and Creativity. 2021;39:100752. https://doi.org/10.1016/j.tsc.2020.100752